

ŠEIMA IR KRIKŠČIONIŠKOJI KULTŪROS TRADICIJA

Leonardas Zasimauskas

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptariama šeima, kaip pamatinė visuomenės ląstelė, lemianti ne tik socialinę-ekonominę visuomenės plėtrą, bet ir jos kultūros turinį, raidos tendencijas. Parodoma, kad krikščionybė rūpestingai puoselėja šeimos kūrimą į pirmą vietą išskeldama dvasines vertybes. Aptariamos pamatinės krikščioniškosios dorybės, jų svarba ugdant visavertį šeimos narį – meilė, mielaširdystė, kantrybė, užuojauta ir kt. Šiuolaikinėje kultūroje, kur vyrauja pinigais, kūniškais malonumais išreikštas žmogaus egoizmo kultas, gerokai devaluota žmogiškosios egzistencijos prasminė dimensija. Straipsnyje akcentuojama krikščioniškųjų vertybių svarba humanizuojant šeimą, visuomenę, kultūrą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, humanistinės vertybės, kultūra, socializacija, kūrinija.

Abstract

The article talks about a family as society fundamental cell affecting not only the social economical development of society but also its culture and evolution tendencies. It shows that Christianity nurtures a family building while putting the priority of spiritual values in the first place. It also talks about fundamental Christian virtues and how important they are in order to teach a family of love, loving-kindness, patience, sympathy and so on. Nowadays culture where the human ego cult is expressed by money, wealth, sensual pleasures has a very devalued spiritual dimension of human being. The article emphasizes the importance of Christian values while humanizing a family, society, culture.

KEY WORDS: family, humanistic values, culture, socialization, creation.

Įvadas

Paprastai tvirtinama, kad šeima yra visuomenės pagrindas. Koks šeimos socialinis, ekonominis ir kultūrinis būvis – tokia ir visuomenė. Kai kalbama apie visuomenę, jos raidos perspektyvas, kultūrinės ir pilietinės savimonei lygi, dažniausiai už diskurso ribų lieka šeimos problematika, lyg tai būtų savaime suprantamas dalykas. Gali būti deklaruojamas visuomenės brandumas, atsakingumas, humanistinė orientacija, bet šeimos, kaip bendruomenės, erozija yra akivaizdi ir visiškai neatitinka politikų ir visuomenės veikėjų skelbiamų deklaracijų.

Santykiai šeimoje yra konkreti visuomeninių santykių raiška. Svarbu suderinti santykius šeimos bendruomenėje ir šiuolaikinėje, sparčiai kintančioje visuomenėje. Sutiksime, kad pamatinė individo socializacija vyksta šeimoje. Savaimė suprantama, kad visuomenės kultūrinė branda priklauso ne tik nuo socialinių-ekonominių santykių, bet ir nuo jų sklaidos šeimoje.

Dėl sparčių, galima sakyti, „pašėlusiais“ tempais vykstančių technologinių pokyčių visuomenėje vyksta vertybių devalvacija. Nuo-sekiausiai dvasinių, humanistinių vertybių prioritetą kultūroje deklaruoja krikščioniškoji kultūrinė tradicija, nepalikdama nuošalyje ir šeimos bendruomenės.

Tyrimo objektas: šeimos ugdymo krikščioniškojoje kultūros tradicijoje svarba.

Tikslas: parodyti krikščioniškosios tradicijos įtaką puoselėjant humanistines vertybes visuomenės kultūroje.

Uždaviniai: apžvelgti *šeimos* sąvokos sampratą, aptarti pagrindines krikščioniškąsias dorybes ir jų svarbą humanistinei individo socializacijai šeimoje, parodyti krikščioniškojo ugdymo reikšmę humanistinei kultūros sklaidai, įvardyti pagrindinius šiuolaikinės kultūros krizės simptomus.

Hipotezė: humanistines tendencijas kultūroje lemia ne tik socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai, bet ir krikščioniškoji šeimos ugdymo tradicija.

Metodas: dedukcinis-analitinis.

Kaip minėjome, šeima nėra idealiai į socialinį-visuomeninį audinį įjautas darinys, nors yra nemažai deklaratyvių samprotavimų apie šeimos svarbą darniai visuomenės raidai. Dažniausiai kalbama ir rašoma, kokia ji turėtų būti, bet visada tarsi išslystama iš idealiai kuriamos erdvės gniaužtų. Kodėl taip yra? Iš pradžių žvilgtelkime į šeimą sociologiniu aspektu. Rodos, *šeimos* sąvoka yra paprasta. Ji nuolat vartojama kasdienėje kalboje, praktiškai kiekvienas turi tam tikrą asmeninį šeimyninio gyvenimo patyrimą, kas leidžia diskutuoti šeimyninio gyvenimo klausimais nevengiant sudėtingų ir subtilių jo aspektų. Esame įpratę girdėti apie „šeimos problemas“, „šeimos vertybes“ samprotaujant įvairių pakraipų politikus, visuomenės veikėjus.

Kita vertus, apibrėžti šeimą, kaip universalų darinį, nėra paprasta. Visi pripažįsta, kad šeimyniniai santykiai yra patys tvirčiausi, lyginant su kitais visuomeniniais santykiais, nes susieti kraujo ryšiais. Vakarų kultūroje priimtas optimalus šeimos apibrėžimas: tai socialinė grupė, kuriai būdingas gyvenimas kartu, bendras ūkio tvarkymas ir vaikų reprodukcija. Šeimą paprastai sudaro du suaugę skirtingų lyčių individai, gyvenantys kartu, bendrai tvarkantys namų ūkį, gimdantys ir auklėjantys vaikus. Du skirtingų lyčių suaugę individai palaiko socialiai aprobuotus seksualinius santykius ir paprastai augina vieną ar daugiau savo arba įvaikintų vaikų.

Čia kalbama apie tradicinę šeimos sanklodą krikščioniškojoje kultūroje. Mus domina bendri šeimos filosofijos klausimai krikščioniškosios kultūrinės tradicijos raidos perspektyvoje ir ontologiniai žmogaus savikūros pagrindai. Laikydami šios nuostatos, nekartosime masinėje kultūroje priimtų šeimos kultūros stereotipų.

Viena svarbiausių šeimoje yra vaikų auklėjimo problema, kitaip sakant, tėvų įsisąmonintas siekis, kad vaikai taptų visaverčiais visuomenės nariais ir gebėtų visą gyvenimą kurti save kaip kultūros subjektą, deramai ir atsakingai dalyvauti įžmoginto pasaulio kūrimo procese, neperžengdami prigimtinių proto ir dvasios ribų, kartu nepažeisdami slėpingos, per amžius nusistovėjusios gamtos darnos.

Turbūt svarbiausia ir unikaliausia individo socializacija prasideda šeimoje. Nuo kultūrinio, socialinio, psichologinio klimato šeimoje, tai yra nuo santykių tarp šeimos narių, priklauso ir pirminė socializacija, kuri gali lemti tolesnį individo, kaip asmenybės, gyvenimą. Socializacija veikia vaiko įsivaizdavimą apie patį save, kitaip sakant, vaikai įgyja tam tikrų bruožų, kurie atitinka jų lytį apibrėžtos visuomenės viduje. Tarkime, vyriški ir moteriški bruožai nėra įgimti, o įgyjami socializacijos procese. Tolesnė vyro ir moters santykių polifonija priklauso nuo pirminės individų socializacijos šeimoje. Akivaizdu, kad individo įkultūrinimas ir visuomenės kultūra lemia darną šeimoje. Kita vertus, darnios šeimos objektyvizacija – viena sudėtingiausių šiuolaikinės kultūros problemų. Kalbėdami apie šeimos problemas neišsiversime be *meilės* sąvokos. Ji gana abstrakti ir neišsitenka mūsų apmąstymų erdvėje, vis dėlto negali būti devaluota į grynai ekonominių, pragmatinių kategorijų lygmenį, į patogių galimo gyvenimo situa-

cijų grynąjį skaičiavimą. Kokia bebūtų išradinga vadinamojo „sveiko proto logika“, ji neatstos slėpiningos meilės ontologijos.

Neneigiant valstybės strategijos šeimos klausimais ir socialinio-ekonominio šeimos pamato svarbos, negalima atmesti meilės fenomeno, kaip pamatinės šeimos stabilumo ir darnos garantijos. Šiuo atveju prasmingai skamba E. Fromo žodžiai: „Meilė – ne daiktas, kurį galima turėti, bet procesas, vidinė veikla, kurios subjektas yra žmogus. Aš galiu mylėti, aš galiu būti įsimylėjęs, bet mylėdamas aš nieko... neturiu. Iš tikrųjų kuo mažiau aš turiu, tuo labiau aš galiu mylėti“ (Fromas, 1990, p. 40).

Šeima nėra sustingęs darinys, tai nuolat veikianti, kintanti, artimais ryšiais susijusių individų veikla, neįmanoma be nuolatinio kūrybinio impulso, kurio neišsenkamas pagavos šaltinis gali būti meilė. „Mylėti – tai tarsi kūrybiškai veikti, o būti mylimam – tai patirti kito kūrybišką veikimą. Todėl meilė ir visa tai, kas susiję su meile, būdinga tam, kuris yra pranašesnis veikimo atžvilgiu“ (Aristotelis, 1990, p. 241).

Sutuoktiniams svarbus jų socialinis, psichologinis, emocinis atitikimas, kas gali padėti sėkmingai įgyvendinti vaikų kultūrinimo misiją. Humanistinė-vertybinė vaikų socializacija neįmanoma, jei šeimos narių santykiai yra gaivališki, brutalūs. Meilė, abipusiu supratimu, pakantumu grindžiami santykiai leidžia plėtoti vaikų humanistinę-vertybinę saviraišką, ugdyti atsakomybės jausmą, pakantumą, meilę kitam. Žmonių tarpusavio santykių ontologinė duotis, anot M. Buberio, užkoduota meilėje: „Jausmai gyvena žmoguje; bet žmogus gyvena savo meilėje. Tai ne metafora, o tikrovė: meilė nesusijusi su Aš taip, tarsi Tu būtų jos „turinys“, jos objektas; meilė yra tarp Aš ir Tu. Kas to nežino, kas to nežino visa esybe, tas nepažįsta meilės, nesvarbu, kad priskiria meilei jausmus, kuriuos išgyvena, kuriuos patiria, kuriais mėgaujasi ir kuriuos išreiškia. Meilė yra veikimas, aprėpiantis visą pasaulį“ (Buber, 1998, p. 85).

Krikščioniškosios kultūrinės tradicijos požiūriu individo (vaiko) humanistinė vertybinė socializacija be transcendentinio¹ prado būtų gana komplikuota.

¹ Transcendencija (lot. *transcendens*) – „peržengiantis“. Šiame rašinyje ši sąvoka vartojama kaip Dievo, dieviškumo sinonimas.

Žmogui ontologinį susižavėjimą kelia prasmingi krikščioniškosios kultūros mėginimai apriboti žmogaus ego, jo chtoniškojo pasaulio spontaniškas, nepažabotas galias, kurios skatina destrukciją, nuopuolį, nepamatuotą jėgos kultą, valdžios troškimą, žiaurių reginių šėlsmą. Krikščionybė priešinasi destruktyvioms nusistovėjusios socialinės sistemos apraiškoms, į pirmą vietą iškeldama žmogaus aksiologinę dimensiją, kaip absoliučią žmoniškumo definiciją. Kristaus fenomenas istorijoje ir kultūroje tapo žmoniškumo kelrode žvaigžde. Kultūros istorijoje įvyko fundamentalus lūžis, įtvirtinta asemeninė žmogaus atsakomybė ne tik už save, bet ir už kitus. Krikščioniškieji žmogaus gyvenimo principai priešpriešinti destruktyviai, nuodėmingai socialinės sistemos sandarai: kuriami vienuolynai, religinės bendruomenės, atsirado atsiskyrėlių kasta. Tai buvo radikalus dvasinis maištas prieš žmogaus ir kultūros barbariškumą. Žmogaus dvasinis tobulėjimas krikščioniškojoje kultūroje siejamas su dieviškuoju (sakraliniu) pradū, tik teigiamas požiūris į transcendenciją atveria žmogui neišsenkamas dvasinės savikūros galimybes.

Krikščionybė ir apskritai krikščioniškoji kultūra, įvertindama individualizacijos principo svarbą plėtojant humanistinę kultūrą, dėmesingai, kantriai ir kruopščiai nagrinėja šeimos sampratą, individo kultūrinimo galimybes puoselėjant humanistines vertybes, kaip vieną fundamentaliausių kultūros žmoniškumą lemiančių veiksnių. Kultūros agresyvumo įveikimo galimybė slypi pačiame žmoguje, kuris apdovanotas įgimtu protu ir geba neprarasti savojo „Aš“ atsivėrimo transcendencijai. Nuopuolis ir savigriova prasideda tada, kai sutrinka esminis santykis su savo vidumi, kitaip sakant, sutrinka žmogiškosios esybės santykis su transcendentiniu matmeniu ir prasideda egoizmo persmelkta panhoministinė savivalė, kuri žmogų, neretai ir jo aplinką, stumia į beprasmį ir nepažabojamą savinaikos liūną, kur viešpatuoja niekingo chaoso fantomai, užgožiantys teigiamos dvasinės intencijos ir darnos skleidimosi galimybes.

Kaip minėta, žmogaus ir kultūros humanizavimas prasideda unikaliam ir filosofinės refleksijos požiūriu slėpiningame ontiniame darinyje – šeimoje. Tradicinės krikščioniškosios kultūros požiūriu, šeima prasideda nuo santuokos. Krikščionybė, akcentuojanti santuokos akto svarbą, jo misiją, įsteigė Santuokos sakramentą: „Santuokos ryšys,

kuris visam gyvenimui sujungia vyrą ir moterį, savo prigimtimi yra skirtas sutuoktinių labai ir vaikų gimdymui bei auklėjimui, tą ryšį tarp krikščionių Viešpats Kristus iškelė į sakramento garbę“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 1997, p. 340). Krikščioniškosios aksiologijos požiūriu, santuokos akto subjektai negali atsiduoti santykinai kintančioms nuotaikoms, aistroms ar kokiai nors vidinei trumpalaikiai pajautai, išoriniams veiksniams, kurie grėstų pozityviai santuokos sklaidai, kuri susijusi su sutuoktinių meile – pagarba ir visų šeimos narių darna. Jei taip įvyktų, santuokos akto subjektai būtų gana lengvai pažeidžiami vadinamojo „kultūrinio reliatyvizmo“, kuris gana lengvai skleidžiasi pasaulietinėje ideologijoje. Krikščionybė pabrėžia, kad dviejų žmonių santuoka yra visam gyvenimui. Tai akcentuojama neatsitiktinai. Santuokos akto padariniai – vaikai, kuriuos auginti, auklėti, socializuoti privalo tikrieji tėvai (tėvas, motina), susiję su savo vaikais kraujo ryšiais. Pagrindinis tėvų rūpestis – šeimos socialinė gerovė, vaikų humanistinė socializacija. Nuolatinis santuokos partnerių kaitaliojimas, populiarus šiuolaikinėje kultūroje, lemia virtualią probleminių situacijų, viena pagrindinių – kaip išsaugoti visavertę humanistinę vaikų socializaciją. „Nors šios institucijos (santuokos) orumas ne visur vienodai įžvelgiamas, vis dėlto visose kultūrose daugiau ar mažiau suvokiama santuokinio ryšio didybė, nes „paskiro asmens ir žmonių bei krikščionių visuomenės gerovė yra itin glaudžiai susijusi su sutuoktinių ir šeimos bendruomenės klestėjimu“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 1997, p. 341).

Nors socialiniai-ekonominiai svertai gana svarbūs sėkmingam šeimos gyvavimui, krikščionybė jų neabsoliutina, o akcentuoja sutuoktinių meilę, kaip pamatinę vertybę, ir jos transcendentškumą. „Kadangi Dievas sukūrė vyrą ir moterį, jų tarpusavio meilė yra absoliučios ir nesibaigiančios Dievo meilės žmogui atvaizdas. Kūrėjo akyse ta meilė gera, labai gera. Dievo laiminama santuokinė meilė yra skirta būti vaisinga ir tarnauti bendram tikslui – palaikyti kūriniją: „Dievas juos palaimino tardamas: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 1997, p. 341).

Šiuolaikinėje desakralizuotoje kultūroje, kur vyrauja žmogaus ego kultas, išreikštas pinigais, turtu, kūniškais malonumais, visiškai devaluota ir net sąmoningai degraduota žmogaus egzistencijos prasminė

dimensija. Šiuolaikinės Vakarų Europos ir JAV civilizacijos modelis laikomas geriausiu (taip mano europiečiai), nes skatina pažangą. Tai, kas gali būti geriau. Tokią laikyseną galima traktuoti kaip progresyvistinę. Svarbiausias yra technologinis žinojimas, kaip grybai po lietaus dygstančios „daiktų rojų“ salos (pvz., „baldų rojus“, „spynų rojus“, „automobilių rojus“ ir t. t.). Deja, agresyviai šelstančiame daiktų ir technologijų rojuje nebesimato žmogaus.

Pažangos, kai žmogus traktuojamas tik kaip „prielipa“ prie daikto, technologinių manipuliacijų įkaitas, sąvoka yra europocentristinė, ją vartoja „sudaiktėjęs“ žmogus.

Jei egzistuoja daiktiškasis „spynų rojus“ kiekvienam, net kuoktelėjusiam, darosi aišku, kad su pačiu žmogumi kažkas negerai. Jeigu kiekviename žmoguje vyktų sąžinės teismas, „spynų rojus“ ištirtų kaip pernykštis sniegas. Jonas Pauliaus II enciklikoje „Veritatis Splendor“ nedviprasmiškai teigia: „Sąžinės teismas yra praktinis teismas, t. y. toks, kuris nurodo žmogui, ką jis turi daryti arba ko nedaryti, arba kuris įvertina jau atliktą veiksma. Tai teismas, taikantis konkrečiai situacijai racionalų įsitikinimą, kad gera reikia mylėti, o blogo vengti... Tad sąžinė prigimtinio įstatymo šviesoje formuluoja moralinį įpareigojimą -- daryti tai, ką žmogus sąžinės aktu pažįsta kaip čia ir dabar jam skirtą gėrį“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 78–79).

Paklauskime savęs, iš kur yra atėjęs mūsų visuomenės narys? Juk jis neatskriejo iš kitos planetos, tuo labiau iš kitos galaktikos. Jis iš čia, tai yra iš konkrečios šeimos, todėl už pradinį jo „įkultūrinimą“ atsakingi gimdytojai. Bet ar gali visavertę, humanistinę-kultūrinę individo aktualizaciją tęsti tėvai, kuriems patiems trūksta humanistinės kultūros pradmenų? Kaip išeiti iš to, tarsi piktų demonų užburto rato ir leistis į stebuklingą ir slėpiną savojo „Aš“ gyvenimo kelionę socialinės ir gamtinės sankryžos sklaidoje, nepažeidžiant kitų ir neprarandant savęs, kaip ego. „Visa, kas egzistuoja, tam tikra prasme yra tarsi sėkla to, kas iš jo atsiras. O tu manai, kad sėkla yra tik ta, kuri nukrenta į žemę ar patenka į moters iščias, bet taip manyti yra kvaila“ (Aurelijus, 1984, p. 50–51). Kaip minėjome, krikščionybė, skatinanti ne abstraktų, o konkretų žmoniškumą ir įtvirtinusi asmeninės atsakomybės idėją, puikiai suvokia šeimos kaip svarbiausio ne tik socialinio, bet

ir sakralinio darinio misiją įprasminant visuomenės, civilizacijos ir kultūros raidos procesą. Šeimos kūrimo pasirengimo procesui krikščionybė, suvokdama jos svarbą ir atsakomybę, skiria ypatingą dėmesį: „Nepamainomas ir ganytojų bei krikščioniškos bendruomenės, kaip „Dievo šeimos“, vaidmuo perduodant žmogiškas ir krikščioniškas santuokos ir šeimos vertybes, tuo labiau kad mūsų laikais daugelis jaunų žmonių mato šeimų griuvėsius, ir jos negali jiems užtikrinti pakankamo pasirengimo santuokai“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 1997, p. 347).

Krikščionybė neatsiriboja nuo sudėtingų situacijų sutuoktinių tarpusavio santykiuose, net ir tokių, kai sutuoktiniai nebegali gyventi kartu. Bažnyčia leidžia sutuoktiniams fiziškai atsiskirti ir negyventi drauge. Siekdama apsaugoti vaikus nuo destruktivaus auklėjimo padarinių, krikščionių bendruomenė kviečiama padėti tiems žmonėms krikščioniškai gyventi jų šeimoje susidariusioje situacijoje. Akivaizdu, kad šeima yra gyva sandora – individo gimimo lopšys ir jo ugdymo lastelė. Patyręs šią sandorą, individas bręsta ir tobulėja, o kad tai vyktų, tėvų dėka tampa šeimos nariu. Individo dvasinė branda galima tik lanksčiai bendraujančių šeimos narių rate. Individo integralumui didelę įtaką daro jaunosios kartos susitikimas su vyresniąja karta. Šeima turi suteikti individui biopsichinius pagrindus. Toliau gyvenime daug kas priklausys nuo vaiko sąmoningumo, šeimoje patiriamų malonių ar nemalonių situacijų, nuo visų pirmųjų bandymų, sėkmės, ieškojimų, pasiryžimo ir patirties. Vis dėlto visaverčio brandinimo galia tenka šeimos nariams. Kita vertus, šeima yra ta reali ir konkreti „vieta“, kur gali skleistis ne tik individo krikščioniškosios vertybės, ji gali integruoti tautos patyrimą, sutelktą dvasinę galią. Neatsitiktinai visi okupaciniai režimai mėgina kontroliuoti ir ideologiškai „apdoroti“ šeimos vidinę veiklą, nesivaržydami taiko net represinius metodus. Šeima – tai tautos istorijos ir kultūros lobynas. Jos aplinka ir dvasia veikia vaiko brendimą: daro jį ne tik aktyviu šeimos nariu, bet ir ugdo kaip pilietį, mylintį savo tėvynę. Žmogaus, kaip apsidariusio kultūros subjekto, pradžia – šeimos reiškinys, lemiantis džiaugsmingą ir skausmingą, neretai ir dramatišką egzistencinę patirtį, kuri įgyjama amžinoje sankryžoje tarp „šiapus“ ir „anapus“. „Žmogus yra mažytis Kosmas“, – rašo A. Maceina (1985, p. 16). Šis kosmosas žavus tuo, kad

savo buvimu pasaulyje primena didįjį kosmą. Pats jo buvimas „mažytį kosmą“ su neaprepiama didybe daro panašų į Dievo meilę. Svarbiausia Dievo meilę įkūnyti savajame „Aš“ („Aš“ būtybėje) be jokių tarpininkų, laisva valia.

XX–XXI amžių sandūroje masinės komunikacijos priemonės vis dažniau ir įkyriau ragina nesizavėti „nuvalkiotomis idealistinėmis spekuliacijomis“ apie humanistinio auklėjimo perspektyvas šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje ryškėja *homo haber*² kontūrai.

Taigi pagrįstai kyla klausimas, kaip įveikti kultūrinį barbarizmą, kai laikomasi principo: „Mano gerovė – visomis įmanomomis priemonėmis“. Gerovė – tai valdžia, pinigai, turtas, kūniški jusliniai malonumai, nepažaboti poreikiai. Humanistinėje kultūroje turėtų vyravoti prioritetai, nukreipti į dvasinį žmogaus tobulėjimą, kartu ir į kultūros, kaip pamatinės ontologinės vertybės, raišką per žmogaus religinį-egzistencinį ryšį su transcendentine būtimi, religinį požiūrį į pasaulį kaip kosmosą, kad jis būtų prasmingai sukurta visuma (Weber, 2000, p. 71). Kultūra turi būti ne bet kokia, o humanistinė, jos ištakos – šeimos lopšys, kaip slėpiningos būties versmė, pašaukta sutaisyti žmogaus priedermę su Dieviškuoju pasaulimu. Kūdikystėje tėvai yra pirmieji, kurie padeda susitikti su pasauliu, kartu ir vaiko „sielos žadintojai“, tiesiogiai ir netiesiogiai veikiantys jo brendimą, diegiantys ir puoselėjantys jo pasaulėjautos dorovinius bei estetinius pradus. Materialinės sąlygos savaime dar nelemia visapusiško vaikų vystymosi ir jų dvasinio pasaulio brandos. Daug ką lemia dorinis ir pamatuotas racionalumas šeimoje. Racionalumas nereiškia, kad visi šeimos santykiai – tai pragmatinė, merkantilinė matrica. Nors amžių sandūroje *dvasingumo* sąvoka masinėje kultūroje nebepopuliari, kol kas žmonijos patirtis žmoniškumui apibūdinti fundamentalios alternatyvos negali pasiūlyti. Darnūs tėvų tarpusavio santykiai šeimoje, be abejo, skatina vaikų dorovinę saviugdą, darnų sambūvį su apsiareiškusia kūriniu. Tėvai turėtų suvokti, žinoma, jei yra dvasiškai subrendę, kad vaikų gerovė – tai ne tik materialinės sąlygos, bet ir jo, kaip dvasinės būtybės, santykis su pačiu savimi, gyvenimo prasmės projekcijos ontologinis

² Lot. *homo haber* – „grobiančysis žmogų“.

matmuo, lemiantis jo laikyseną šiame beprotiškame civilizaciniame šurmulyje.

Iškiliausi pasaulio intelektualai, žymūs kultūros ir mokslo veikėjai pripažįsta globalinę tradicinės kultūros krizę – tai kultūros, kaip ontologinės vertybės, devalvacija, taip pat gyvos būties, kaip dramatiško slėpinio, estetinės žiūros prarastį – individas tarsi kyburiuoja bepras­mės egzistencijos niekyje. Masinėje kultūroje grėsmingai įsigali „vienmačio virtualinio pasaulio gromuliavimas“. Nutrūko kultūros tęstinumo, istorine patirtimi besiremianti tradicija. Žinoma, visa tai objektyviai negali veikti šeimos, kaip visuomenės socialinio-kultūrinio pagrindo, raidos. Krikščioniškoji dorovė ragina saikingai, remiantis prigimtinio protu priimti šiuolaikinės civilizacijos išradimus. Kiekvienas naujas technologinės minties materializuotas darinys turi ne tik teigiamą, bet ir neigiamą reikšmę, kartais net kelia grėsmę žmo­gaus sveikatai ir egzistencijai.

Auklėdami vaikus tėvai susiduria iš išoriniais veiksniais, kurie nei­giamai veikia vaikų psichiką ir pasaulėjautą. Šiuolaikinėje civilizacijo­je vaiko sąmonę užplūsta kitokio pasaulio vaizdai, kurie visada yra fragmentiški, vienas su kitu nesusiję, jie užgriūva vaiko sąmonę kaip duženų griūtis, kaip agresyvių vaizdų srautas. Jie tarsi vaizduoja pa­saulį, o iš tikrųjų jį užstoja ar net griaua. Akivaizdu, kad tariamo pa­saulio vaizdai į mūsų ir vaikų sąmonę patenka iš unikalios, neseniai dirbtinai sukurtos srities, kuri vadinama virtualiaja realybe. Šią psiau­dorealybę ir psiaudopasaulį kuria masinės komunikacijos priemonės, aprėpiančios visų rūšių telekomunikacijas, pradedant televizija ir bai­giant laikraščiu. Taigi gyvą pasaulio kūriniją užstoja televaizdas, vi­deovaizdas, audiovaizdas, kompiuterio vaizdas, fotovaizdas, agresyvi vadovėlio iliustracija, įkyriai iš visų pusių rėkianti reklama. Paprastai sakoma, kad taip mums rodoma, koks pasaulis yra iš tikrųjų. Gilesnė pasaulio refleksija atskleidžia, kad tai netiesa. Veikiausiai šie vaizdai užstoja tikrą pasaulį, jie tik imituoja pasaulio formas ir taip simuliuoja tikrovę. Virtualusis pasaulėvaizdis vaiko psichikos ir kultūros sklaidai yra per daug agresyvus ir klastingas. Jis eliminuoja natūralios pasaulio kūrinijos (estetinės ir etinės) slėpingos buvimo-nebuvimo pajautos galimybę. Kita vertus, nepakartojama pasaulio kūrinijos įvairovė vir­tualioje tikrovėje pasirodo plokštumoje, vienu profiliu, kitaip tariant,

plokščias vaizdas „nužudo“ gyvą pasaulį: nelieka jo gelmių matmens, kūrinijos profilių polifonijos, erdvinės kūrinio vaizdo pilnatvės, kas ypač lavina vaiko estetinę žiūrą. Galima tik pridurti, kad žalia varlė tvenkinyje yra kur kas tikresnė ir estetiškesnė už visas virtualias „varles karalaites“. Virtuali tikrovė apverčia aukštyrą kojomis vaiko ir pasaulio santykį. Normaliai susitikdamas su pasauliu vaikas yra jame kaip jo dalis, o pasaulis – kaip vaizdas jame, su visais savo gyvais ir natūraliais kontūrais. Slėpiningoji paslaptis yra čia pat, dieviškasis pradas slypi pasaulio kūrinijoje ir gali atsiverti tik iš šio pasaulio reiškinijos.

Krikščioniškosios tradicijos požiūriu šeimoje turi būti ugdomas nuosaikumas, pagarbus, pamaldus santykis su kūrinija, maksimaliai ribojant vaiko egoizmą ir norą tik turėti, o ne būti greta ir gėrėtis esinijos slėpiningumu, grožiu. Turi būti skatinamas švelnus, atsargus vaiko santykis su pasauliu, kuris nepažeidžia kūrinių būties ir leidžia jiems būti tokiems, kokie yra savaime. Pseudokultūroje įsigalinti panhominizmo iliuzija, remiantis krikščioniškąja filosofija, turi būti apribota paties žmogaus prigimtinio proto galių, suvokiant žmogaus proto ribas. Tiek kūrinys, tiek ir pats žmogus visada yra kažkas daugiau negu mes apie juos žinome. Žmogaus nesukurtasis pagrindas nuolat išslysta iš pažinimo gniaužtų, tiesą sakant, žmogus gali pažinti tik tai, ką jis pats sukuria. Deja, pats negali sukurti net „primityvios“ amebos.

Nebūtina pasaulio kūrinijos grožio ieškoti kažkur pasaulio „pakraščiuose“, jis skleidžiasi čia pat, po tavo trobos langu – gėlė, samanėlė, pasviręs gluosnis ar rasotos žolės spindesys saulėtekyje. Viskas priklauso nuo to, ar sugebame kultūrinti vaikus taip, kad jie ne tik akimis, bet ir širdimi matytų slėpiningą kūrinijos versmę, kaip esminę gyvenimo džiaugsmo ir liūdesio pagavą.

Vaikų socializacija, jų visavertis integravimas į humanistinę kultūros sklaidą sunkiai įsivaizduojamas be pamatinių krikščioniškosios kultūros nuostatų – nuolankumo, kantrybės, meilės, skaistumo, kančios, atlaidumo, mielaširdystės.

Pauliaus Laiške romiečiams rašoma: „Kurie gyvena pagal kūną, tie rūpinasi kūno reikalais, o kurie gyvena pagal Dvasią, – Dvasios reikalais. Kūno rūpesčiai veda į mirtį, o Dvasios rūpesčiai – į gyvenimą ir ramybę“ (1 Kor 8, 5–7). Pripažinkime, kad žmoguje glūdi prigimtinis

ego, nes jis yra ikūnytas, o kūnas, tarsi neįsisąmonintas „aš“ savo kriauklėje, reikalauja tenkinti gyvybinius poreikius. Individe tūno su-sireikšminimo matrica, o žmogus tarsi neįsisąmonindamas mąsto, kad yra didis ir pats svarbiausias: „Atrodo, kad ir likimo teikiamos gėrybės prisideda prie didybės (...). Tokias gėrybes turintys žmonės virsta iš-didžiais ir išūliais, nes be dorybės nelengva likimo teikiamą sėkmę deramai pakelti: jie šito neįstengia ir jausdamiesi už kitus pranašesni, į juos ima žiūrėti iš aukšto, elgiasi savavališkai“ (Aristotelis, 1990, p. 133). Socialinį žmogaus statusą nulemia turtinis pagrindas, o ne žmogaus dvasinė kultūra. Krikščioniškoji kultūrinė tradicija ypač ak-centuoja kūnišką, empirinį žmogaus „trapumą“, laikinumą: žmogus yra didis tik suvokdamas savo menkumą, nepaisant prigimtinių gebė-jimų, turto ar valdytojo statuso. Krikščioniškosios etikos požiūriu sa-vęs aukštinimas, pranašumo demonstravimas yra ne kas kita, kaip ne-pagrįstos puikybės raiška, o tai jau prigimtinė nuodėmė. Šeimoje vai-kai turi būti mokomi tolerancijos, pakantumo kitiems, akcentuojant visų žmonių bendrą likimą šioje žemėje. Visi žmonės kūnišku aspektu yra baigtinės būtybės. Dvasios didingumas tik tada tampa dorybe, kai žmogus žino jo saiką. Puikiai žinoma, kaip sunku save apriboti žy-miam politikui, menininkui, mokslininkui, o perdėtas savęs aukštini-mas etikos požiūriu yra nuodėmė. Kultūringas žmogus žino, kad už viską turi būti dėkingas Dievui, nes jo didybė – tai dieviškumo apraiška.

Krikščioniškoji kultūros tradicija akcentuoja kantrybę. Jau stoikai pabrėždavo žmogaus kantrumą: „Žmonės ieško vienatvės, bėga į kai-mą, į kalnus, prie jūros; ir tu įpratai užvis labiau. Tačiau neprotingi yra tokie norai, juk bet kur ir bet kada panorėjus galima pasitraukti į patį save. Ir niekur žmogui nėra nei ramiau, nei maloniau kaip savo sieloje, ypač jeigu joje yra tai, į ką išžiūrėjęs žmogus iš karto pasijunta visiškai ramus. Ramybe aš vadinu sielos pusiausvyrą“ (Aurelijus, 1984, p. 41–42). Stoikų etinis mokymas iš tiesų sutaurina žmogaus kultūros, jo dvasios didybę: privalu deramai priimti visus likimo smūgius.

Šeimos, kuriose dominuoja tolerancija, kantrybė (susilaikoma nuo afektų protrūkių ir keiksmų), išlaiko rimtį, stabilumą, kas yra būtina, kad vaikai integruotųsi į visuomenės kultūrą. Krikščionio kantrybė – patikimas jo gyvenimo ramstis, nes visose gyvenimiškose situacijose

jis gali išlikti pakankamai ramus. Krikščionybėje Kristus simbolizuoja kantrybę, meilę, nuolankumą, mielaširdystę ir kitas humanistines vertybes.

Šeimos tarpusavio santykiuose ypač svarbi meilė. Meilė – tai humanistinės kultūros pradas. Apaštalas Paulius „Himne meilei“ rašo: „Jei kalbėčiau žmonių ir angelų kalbomis, bet neturėčiau meilės, aš tebūčiau žvangantis varis ir skambantys cimbolai. Ir jei turėčiau pranašystės dovaną ir pažinčiau visus slėpinius ir visą mokslą, jei turėčiau visą tikėjimą, kad galėčiau net kalnus kilnoti, tačiau neturėčiau meilės, aš būčiau niekas (...). Ji visa pakelia, visa tiki, viskuo viliasi ir visa išveria. Meilė niekada nesibaigia“ (1 Kor 13, 1–8). Krikščioniškai suprantama meilė ir yra žmogaus atvirumas ne tik kito žmogaus, bet ir apskritai kiekvieno kūrinio unikalumui, jo nepakartojamumui. Šeima, kurioje nėra meilės auros, panaši į kūną be sielos. Kita vertus, šeimoje meilė turi būti nukreipta į gėrį, užuojautą, pasiaukojimą, o ne į egoizmą. „Mylėti dvasiškai reiškia užjausti, ir kas labiau užjaučia, tas labiau myli. Žmonės užsidega artimo meile todėl, kad iki dugno išgėrę savo kančių taurę, patyrę savo būties iliuziškumą, menkumą ir po praregėjimo savo žvilgsnį nukreipę į artimuosius, pamato, jog jie yra tokie pat nelaimingi, iliuziniai niekio sūnūs, ir juos užjaučia ir pamilsta“ (Unamuno, 2003, p. 130).

Krikščioniškų dorybių sistemoje svarbi kančios kategorija. Ji glaudžiai susijusi su kitomis krikščioniškomis dorybėmis – gailestingumu, užuojauta, mielaširdyste ir kt. Krikščionybė kančiai suteikia ontologinės vertybės dimensiją. Kančia – tai individo lemtis: „Nes kad ir kažin kur kreiptų žmogaus siela, visur kitur, be Tavęs, ras vien skausmą“ (Augustinas, 1998, p. 86).

Šeimos bendruomenėje užuojautos, mielaširdystės, rūpestingumo kitam ugdymas yra esminė individo žmoniškumo prielaida. Tas kitas – tai ne tik žmogus, bet ir visa kūrinija, jos unikalumas, nepakartojamumas, nuostabą keliantis slėpingumas.

Neatsitiktinai komunistinė ideologija religiją naikino ne tik kaip kultūrą, bet ir bandė panaikinti šeimos instituciją, nes būtent šeimoje, kaip santykinai uždaroje bendruomenėje, puoselėjama žmoniškumo, pakantumo, dorovingumo ir pilietiškumo dvasia. Piliečio nebuvimas – tai totalitarinės visuomenės prielaida. Diktatoriai ir jų klikos siekia

ideologiškai kontroliuoti šeimą, kad žmonės taptų žaliava, nieko nereiškančiais sraigteliais, kuriuos galima panaudoti nusikalstamos ideologijos tikslams.

XX amžiaus žmonijos katastrofa – tai ne gamtos stichijos, o patys žmonės, nutolę nuo humanistinių vertybių. Žmogus, kaip Dievo atvaizdas, neturi būti tik diktatorių ir jų parankinių paranojiškų idėjų įgyvendinimo „žaliava“.

Išvados

Šeimos ugdymas krikščioniška dvasia – svarbi prielaida visuomenės kultūros humanistinei raidos tendencijai, tai reiškia, kad:

1. Kultūroje žmogus turi būti tikslas, o ne priemonė siekiant tam tikrų tikslų.
2. Būtina humanizuoti tarpasmeninius ir visuomeninius santykius, kas ir nulemia visuomenės ideologijos humaniškumą. Žmogus, kaip kultūrinė būtybė, privalo suvokti, kas yra gėris ir blogis. Žmogus neturi būti kažkieno įrankiu skleidžiant blogį. Barbarų kultūroje įveika priklauso tik nuo žmonių valios, kuri nukreipta į humanistines vertybes.
3. Būtina žmogaus santykio su kūrinija darna, siekiant apriboti besaikį, egoistinį ir agresyvų gamtos naudojimą. Saugodamas gamtos kūriniją, žmogus saugo ir savo egzistencinę būtį, kaip stebuklingą ir slėpiną atvertį pasauliui.

Gauta 2005 06 02

Pasirašyta spaudai 2006 02 12

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. V. Raudys,
doc. dr. R. Braslauskienė

Literatūra

- Aurelijus Augustinas. (1998). *Išpažinimai*. Vilnius: Ardor.
Aurelijus, M. (1984). *Sau pačiam*. Vilnius: Mintis.
Aristotelis. (1990). *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
Buber, M. (1998). *Dialogo principas Aš ir Tu*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
Fromas, Ė. (1990). *Turėti ar būti?* Vilnius: Mintis.
Jonas Paulius II. (1994). *Enciklika „Veritatis Splendor“*. Vilnius: Aidai.

- Katalikų Bažnyčios Katekizmas. (1996). LKB Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla.
- Maceina, A. (1985). *Dievas ir laisvė*. Chicago: Ateitis.
- Unamuno, M. (2003). *Apie tragišką žmonių ir tautų gyvenimo jausmą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Uzdila, J. (2001). *Lietuvių šeimotyra*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
- Weber, M. (2000). *Religijos sociologija*. Vilnius: Pradai.

FAMILY AND CHRISTIAN CULTURE TRADITION

Leonardas Zasimauskas

Summary

It's no secret that the initial and possibly the most important and unique socialization of individual starts in family. We will not question what the cultural, social, psychological atmosphere in the family is, that is, the primary socialization perspective depends on the relationship between the members of the family and this may affect the further life of individual as a personality. Socialization has influence on child's vision about himself, in other words, children develop the personal touch that is considered to be typical for their gender in a particular society. Let's say male and female features are not natural and they are obtained in the process of socialization. Later in life the polyphony of the relationship between a man and a woman depends on primary socialization in the family. Though the most obvious and primitive fact proves that cultivating an individual and at the same time the culture of society are closely related with harmony in the family. On the other hand, the harmonious family as objective is one of the most complicated problems in today's culture. Talking about family problems we may not forget to mention the conception of „love“. Love concept is rather abstract and is not included in our contemplations; however, it may not be devalued into purely economical, pragmatic category level, pure calculation of possible convenient life situations. No matter how inventive so called „logics of common sense“ is it will never serve the ontology of the mysterious love.

The great and meaningful effort of Christian culture to limit man's ego, his spontaneous and disorderly forces, evokes the ontological admiration of human being which stimulates his destruction, fall, un-

measured force cult, power desire, the most cruel vision spree. Christianity resisted the settled destructive manifestations of social system, putting the human axiological dimension as absolute humanity definition in the first place. The phenomenon of Christ has become a guiding star of humanity in the history and culture. A fundamental turning – point took place in the history of culture and a personal responsibility of individual not only for himself but also for the others got completely consolidated. Most intensively expressing the Christian principles of man's life, people put themselves in the organization of destructive, sinful social system, establishing monasteries, religious communities with eventual anchorite caste. This was a radical, spiritual revolt against human and cultural barbarism. Man's spiritual growth in Christian culture is related with divine (sacred) principles, only positive relation with transcendence opens the unfailing opportunity of spiritual self-expression for a human being.

Fully understanding the importance of individualization principle in developing the humanistic culture, Christianity and generally Christian culture very intently, patiently and thoroughly analyses the family conception and the importance of individual cultural development in the perspective of humanistic values as one of the most fundamental factors for humanity of culture. Overcoming the cultural aggression is in a person himself who is gifted with natural mind and who can manage not to lose his „Ego“ for conversion transcendence. The fall and self-destruction starts when the deep relation with your own inside is disturbed, in other words, the relation of human being and transcendental dimension is lost and pan-humanistic egoistic self-will begins. It flings a person and usually his environment to a meaningless and disorderly self-destruction where the phantoms of vain chaos are dominating disturbing any possible flow of positive intension or harmony.

Looking from the angle of Christian axiology the subjects of marriage may not depend on just relatively changing mood, passion or other momentary sensation, outside factors that would endanger it for a divorce which is related with love-respect of wedded and harmony of all other members of family. If that case the subjects of marriage would be very vulnerable because of so called „cultural relativism“

which is rather usual in world's ideology. Christianity states that the union of two people is for their whole lives and this is emphasized not without a purpose. Later in marriage children are born and who will bring them up and socialize them better than the real parents (father, mother). They are related to them by blood. Parents must take care of family's social welfare and children's humanistic socialization. Constant change of marriage partners, which is very common in today's culture, makes a whole range of problematical situations and one of the most important is how to maintain children's humanistic socialization of real value.

Christianity does not avoid the hard situations in the relationship of the wedded, even such when the married couple cannot live together any more. The church allows the married couple to separate physically and live apart. In order to keep children away from the destructive upbringing results Christian community is invited to help such people to live in their situation. Apparently everyone admits that family is a living harmony – the natal cradle of individual and nurturing cell. After coming to such a living harmony, individual is growing and developing only thanks to the others, first of all the parents, who are raising an integral member of it. The spiritual growth of individual is possible only in a context of a plastic enough interaction with the family members. The integrity of individual is mostly influenced by meeting of the two generations: young and old. The power of family – to give the individual bio-psychic basis is found in the heritable structure of the parents and its origin. Later in life many things depend on child's waking consciousness, pleasant or unpleasant situations in family, first attempt, success, search, strength and experience. However, the power of complete and full nurture depends on the communication of family members. On the other side, family is the real and specific „place“ where not only the Christian values of individual can open up, it has the opportunity to integrate the experience of a nation, its massive spiritual power. Not accidentally, the occupational regimen always tried in every most brutal way to control and ideologically „work on“ family's inner activity without hesitating at repressive methods. Family is always the treasury of nation's history and culture. The family environment and its spirit have influence on child's maturity which

brings up not only an active member of family but also forms him as a citizen loving his native country.

Obviously the most prominent world intellectuals, famous culture and science people face the global crisis of traditional culture. That is the devalue of culture as ontological value, loss of living subsistence as an aesthetical insight of dramatic mystery and at the same time individual is sort of dangling in a trifle of meaningless existence. „Rumination of one-sight virtual world“ ominously sets in the massive culture. The tradition of culture continuation defined by historical experience stopped. Of course, this has to influence the development of family as a social culture basis of society. Christian morality encourages to look at inventions of the most modern today's civilization rather moderately and in the light of natural mind. Every new materialized product of a technological mind has not only a positive meaning but also a negative one and usually it endangers man's health and existence.

While bringing up children parents meet the outside factors that have a negative influence on children's mentality and emotional attitude. The mind of a child in today's civilization is terrorized by the views of a different world which are always partially fragmentary, not related with one another; they get into child's mind as wreck fall, as aggressive sight flow. Those views just sort of picture the world but in reality they hide it and destroy it. Obviously the views of unreal world get into our and child's mind from a unique and not long ago unnaturally created sphere which now is called virtual reality. This pseudo-reality and pseudo-world is created by so called means of mass communication. Such means are the telecommunications of all kinds starting with TV and finishing with our daily newspaper. So t-view, video-view, audio-view, computer view, photo-view, aggressive textbook illustration, aggressive and insistent commercial obstructs the living world creation. Usually they say that views of the world „reflect“ the world itself and show us what the real world is. The deeper reflection of the world shows that it is not true. Most likely they obstruct the real world. The world views only imitate the world form and simulate the reality. The virtual worldview is rather aggressive and insidious for child's mentality and culture. It eliminates the possibility of myste-

rious existence or non-existence sensation of natural world creation (aesthetical and ethical). On the other hand, the unique variety of world creation in virtual reality comes up flat, with one side-view, in other words, flat view kills the living world, taking away the depth, polyphony of creation side-view, spatial completeness which especially stimulates child's aesthetical training possibility. Now we may say that a green frog in a pond is much more real and more aesthetic than all the virtual „queen frogs“. Virtual reality reverses the relation of a child and the world upside down. A child who normally meets the world is a part of it and the world as a view in it shows every living and natural side-view. The mysterious secret is right here; the divine origin is hidden in world's creation and may open up only from the phenomena of this world.